

BISERICA STRĂMOȘEASCĂ ÎN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ROMÂNEȘTI DIN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI.

Ioan Lăcătușu

Înființarea Episcopiei ortodoxe a Covasnei și Harghitei reprezintă cu certitudine un eveniment de excepție pentru toți românii ortodocși din cele două județe și din întreaga țară.

Instalarea în scaunul episcopal a celui dintâi episcop ortodox a noii Eparhii a Covasnei și Harghitei, în persoana Prea Sfinției Sale Ioan Selejan – la 25 septembrie 1994 – în prezența unui mare sobor de patriarhi, mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi, preoți și diaconi, a numeroase personalități marcante ale vieții științifice, culturale și politice românești și a unui impresionant număr de credincioși, a fost o sărbătoare creștinească pe care românii de pe aceste meleaguri au așteptat-o de prea multă vreme.

Așa cum s-a subliniat cu această ocazie prin glasul unor eminente cărturari ai Neamului Românesc¹, înființarea noii episcopii reprezintă „un act de restaurare a ființei noastre naționale, prin Biserică, în acest colț de țară”, „o lucrare creștinească și duhovnicească și în egală măsură o lucrare națională”, a cărei semnificație „trece din planul strict confesional în cel al tradiției, al spiritului național.”

Noul „centru eparhial românesc s-ar fi impus mai demult”, deoarece în această zonă din inima României „naționalitatea și confesiunea noastră au fost atât de amenințate” în decursul ultimelor secole, prezența românească fiind mereu diminuată.

Românii din această parte de țară, rămași de multe ori izolați și uitați de frații lor, au suportat consecințele unor „situații nefirești, de la măsurile silnice de convertire la alte confesiuni, la distrugerea bisericilor, toate având ca rezultat pierderea limbii românești și a conștiinței de neam” a unei mari părți dintre ei.

În aceste condiții, noua Episcopie este chemată să pună stavilă greutăților, să stopeze procesul de deznaționalizare și să asigure păstrarea tradiției, a limbii și culturii românești în localitățile Arcului Carpat.

Înființată cu scopul clar exprimat „de a păstra, pe pământ românesc, identitatea românească și credința moșilor și strămoșilor noștri”, și nu „întru scăderea sau împotriva altora”, noua episcopie ortodoxă se dorește a fi „un factor de pace și bună înțelegere între toți creștinii și locuitorii zonei”. Episcopia va fi un foarte bun examen „pe care îl vor da toți cei ce locuiesc areal caracterizat prin pluralism etnic și confesional, în ceea ce privește „respectarea identității și existenței celui alt, prin renunțarea la exclusivism etnic”.

1. Noua *Episcopie ortodoxă a Covasnei și Harghitei*, apărut la rubrica „Din viața bisericească” în *Revista Teologică*, Serie nouă, Anul (V)(82) nr. 4, oct.-dec. 1994, p. 103-130.

Noua Episcopie a Covasnei și Harghitei devine astfel „o punte într-un timp în care, din nefericire, nu puțini sunt aceia care stârnesc valurile unor furtuni imaginare, dar uneori reușesc să le și provoace cu adevărat ..., într-o zonă în care, prea adesea mâinilor întinse prietenește li s-a întors spatele și prea adesea sinceritatea unor asemenea demersuri a fost doar conjuncturală, pusă sub semnul unui politicianism ieftin și mai ales lipsit de bună credință”².

Înfăptuindu-și misiunea în condiții deosebite, noua eparhie românească din Curbura interioară a Carpaților este continuatoarea unor îndelungate și pilduitoare tradiții creștine și românești. Înțelegerea problematicei și priorităților ce stau în fața noii episcopii, în specificitatea și complexitatea lor, nu este posibilă fără o scurtă incursiune în ceea ce reprezentat și reprezintă biserica strămoșească în viața comunităților românești din sud-estul Transilvaniei.

O modalitate eficientă de abordare a problematicei enunțate o constituie analiza evoluției rețelei lăcașurilor de cult de pe cuprinsul episcopiei, având în vedere că în existența unei comunități umane, construirea bisericii reprezintă „mărturia vitalității obștii ctitorești”, constituind „corolarul vieții materiale și spirituale a comunității ce a înălțat-o după legea sa”.

Dar mai întâi să prezentăm succint câteva informații referitoare la comunitățile românești din zonă.

Conform recensământului din ianuarie 1992, populația de naționalitate română, în județul Covasna este de 54586 persoane (23,4% din totalul populației județului), iar în județul Harghita de 48812 (14,0% din total).

Potrivit datelor aceluiași recensământ³, gruparea localităților după numărul românilor ce locuiesc în ele este următoarea:

	—	1-49	50-500	501-1000	1000-5000	5001-10000	Peste 10000
Jud. Covasna	12	67	10	13	8	1	1
Jud. Harghita	94	121	10	13	9	3	—
TOTAL	106	188	20	26	17	4	1

În aprecierea numărului și mărimii actuale a comunităților românești din sud-estul Transilvaniei trebuie avute în vedere împrejurările politice, sociale și economice care au schimbat cursul istoriei zonei în discuție și au condus la

2. Augustin Buzura, *Înima curată zidește în „Cuvântul nou”*, Sf. Gheorghe, an.VI. nr. 1310 din 28 februarie 1995, p. 1-4.

3. Au fost prelucrate informațiile puse la dispoziție de Direcțiile de statistică a județelor Covasna și Harghita.

dezmoștenirea românilor din drepturile lor strămoșești și deznaționalizarea lor în cadrul unui îndelungat proces desfășurat pe parcursul mai multor veacuri, atât pe cale pașnică, prin asimilare lentă, cât și forțată în urma numeroaselor „valuri răuvoitoare și distrugătoare”.

Grăitoare sunt în acest sens mutațiile intervenite în ultimele două secole în configurația unor comunități românești (anexa nr. 1), cât și corelația dintre mărimea acestora și prezența bisericilor ortodoxe. Pe această bază se poate explica ființarea lăcașului de cult în așezări cu un număr mic de credincioși români.

În peste 30 de asemenea localități, „ctitoriile puternicilor obști de odinioară continuă să dăinuie” constituind argumentele cele mai sigure ale existenței și vitalității fostelor comunități românești⁴.

Din multe alte așezări cuprinse în fostele scaune secuiești, numeroase biserici românești s-au năruit și au dispărut în timp. În unele dintre acestea, despre existența fostelor parohii vorbesc vechile cimitire, case parohiale și cantonale, clopote în funcțiune la bisericile celorlalte confesiuni (Turia, Lemnia, Ilieni, Comandău, Olteni, Micloșoara, Crăciunel, Tomești, Merești, Ocland, Mărtiniș, Aldea). De la altele se păstrează bunuri culturale, în general cărți și icoane (Boroșneul Mare, Măgheruș, Lemnia, Șoimușul Mare, Vlăhița, ș.a.).

O parte din bisericile românești au trecut la alte confesiuni odată cu credincioșii lor. Vechea biserică de piatră a românilor ortodocși din Tg. Secuiesc cu arhitectura specifică sec. al XV-lea a fost integrată în complexul actualei biserici catolice⁵. În Cernatul de Jos, după biruința reformaților, ostași nobili cu o parte din români au trecut la reformă cu biserica lor cu tot⁶. Faptul că biserica romano-catolică din Ghelnița, întemeiată în secolul al XV-lea, a fost construită în stil „greco-catolic” (?) este recunoscut și de arhitectul Koos Károly⁷. Din fosta biserică ortodoxă din piatră din Micloșoara, preluată de romano-catolici, se mai păstrează altarul de piatră, semicircular, având cornișa de formă poligonală⁸. La Ghiduț (comuna Lăzarea) populația românească secuizată, trecută cu forța la romano-catolici în 1940, își folosește și astăzi propria biserică înălțată la începutul secolului⁹. Conform tradiției, au fost ortodoxe și actuala biserică romano-catolică din Plăieșii de Jos, cea reformată din Chichiș, cea unitariană din Chilieni. Suntem convinși că cercetările ar pune în evidență și alte situații asemănătoare dacă luăm în considerație actualele biserici reformate ce au altarul, spre răsărit. Există mărturii documentare despre 72 de biserici românești existente în fostele scaune secuiești de pe cuprinsul actualelor județe Covasna

4. Ion I. Russu, *Românii și secuii*, București, 1990, p. 151.

5. Ioan Bercu, *Viața bisericească a românilor din depresiunea Brejcului* (zona Târgului Secuiesc), Teza de licență, Institutul teologic, Sibiu, 1976, p. 97.

6. Ibidem p. 18.

7. Vasile Stoiescu, Covasna, ilustrată geografică și economică, geologică, balneară, medicală, turistică și arheologică, București, 1936, p. 82.

8. Ion Rusu – op.cit., p. 50.

9. Mircea Sfârlea, *Aspecte ale spiritualității și artei creștine românești în județul Harghita, Miercurea Ciuc*, 1991, p. 8.

și Harghita, dispărute în secolele XVIII, XIX și XX după deznaționalizarea comunităților românești pe care le-au deservit (Anexa 2.). Despre dispariția altor numeroase biserici românești din zonă nu există însă nici o știre.

Revenind la bisericile existente astăzi în Episcopia ortodoxă a Covasnei și Harghitei, după anul zidirii lor ele se grupează astfel: 65 (56%) sunt construite înainte de 1918; 31 (27%) în perioada interbelică și 20 (17%) după 1944. Din cele construite înainte de 1918, două (Mănăstirea Doamnei-Moglanești și biserica din Bodogaia) sunt din sec. al XVII-lea, 18 biserici din sec. al XVIII-lea, 38 din sec. al XIX-lea, iar șapte sunt înălțate în perioada 1900-1914.

Alături de bisericile zidite în sec. al XVIII-lea din satele în care comunitățile românești și-au menținut identitatea națională (Brețcu, Covasna, Dobârlău, Zăbala, Valea Mare, Bilbor, Gălăuțași), au rezistat vitregiilor timpului și bisericile din Poian, Bixad, Căpeni, Balin, Chichiș, Porumbeii Mari, Lăzărești, Uilac, dar nu și obștile care le-au ctitorit.

În aceeași situație se află și bisericile construite în sec. al XIX-lea din satele Ghelnița, Lisnău, Vârghiș, Valea Zălanului, Aita Mare, Cernat, Micfalău, Ojdula, Ciucșangeorgiu, Frumoasa, Imper, Joseni, Crăciunel, Săcel, Eliseni, Sândominic în care fostele comunități românești ce le-au zidit sunt astăzi drastic împuținate.

Din punct de vedere artistic, întreg spațiul sud-estic al Transilvaniei pune în evidență un fenomen aparte: influențe ce converg dinspre Moldova dinspre centrul și sudul Transilvaniei. Aceste elemente se îmbină creând aspecte particulare, dar de mare frumusețe artistică¹⁰.

După înfăptuirea Marii Uniri, în noile condiții în care a activat biserica strămoșească, în fostele județe Trei-scaune, Ciuc și Odorhei, s-au construit un număr de peste 50 de biserici ortodoxe și greco-catolice. Dintre acestea doar 31 au rezistat valului răuvoitor din perioada ocupației horthyste. Au căzut pradă furiei dezlănțuite, bisericile din Vârghiș, Tălișoara, Racoșul de Sus Căpeni, Biborțeni, Comolău, Filia, Doboșeni, Herculan (ruinele ultimelor două au rămas în starea în care se găseau în toamna anului 1940) și cele din Merești, Crăciunel, Ocland, Ditrău, Aldea, Siculeni, Mărtiniș, Mihăileni, Poiana Veche, Borsec și Vlăhița.

De precizat că în toate aceste localități au existat vechi comunități românești, unele maghiarizate, fiind lipsită de temelie afirmația (reactualizată în ultimii ani) conform căreia în satele amintite nu ar fi fost credincioși români.

Oparte din cele 20 de lăcașuri de cult ce au fost înălțate în perioada 1944-1989, erau începute înainte de cel de-al doilea război mondial (Sf. Gheorghe, Belin, Tușnad-Băi, Brădet). Cele din Araci și Ariușd numără printre ctitori și binefacători pe mitropolitul Nicolae Colan, fiu al locului. Cu toate condițiile grele, în această perioadă au reușit să-și zidească lăcaș de rugăciune credincioșii ortodocși din satele situate în Depresiunea Întorsurii Buzăului (Sărmaș, Ciumernic, Floroia, Lădăuți, Zăbrăvățu) cât și cei din Dobârlău Vale, Podu-Olt, Bălan, Capu Corbului și Ciceu. În Zagon și în alte localități printre care Lunca

10. Ibidem p. 9.

Ozunului, Mănăstirea Mărcuș, lucrările de construcție a noilor biserici ortodoxe au fost oprite, nefiind posibilă continuarea și finalizarea lor până în 1989.

Mai mult ca în orice parte a țării, în Sud-Estul Transilvaniei „biserica ortodoxă a identificat idealul ei creștin cu cel național”. În conștiința publică, în relațiile interpersonale din satele cu populație mixtă, biserica ortodoxă era receptată ca „biserica românească”, în vorbirea curentă statuându-se termeni precum „religia românească” (valahă)”, cimitirul românesc”, preotul român”, ș.a.

Obștile de țărani români și-au apărat „cu mare putere” locașurile lor de cult, situate de obicei „pe vârfuri de dealuri, la margini de sat, pitite sub umbra brazilor ... sărace în podoabe”. Răsfirați printre comunități formate din credincioși de alte confesiuni, românii, nu de puține ori, „umiliți și disprețuiți, și-au îndeplinit datoria de oameni și creștini, nerăvnind la avutul altuia, păstrându-și cu tenacitate pe al lor, având singura mângâiere în biserica care le-a păstrat neatins sufletul”¹¹.

Zidirea noilor lăcașuri de cult depășea, de cele mai multe ori modestele lor posibilități materiale, dar de fiecare dată s-au găsit soluții. Prima și cea mai folosită a fost mobilizarea tuturor resurselor existente pe plan local. „Dorind noi, credincioși „,eclziei” române ortodoxe, să ne facem și noi biserică, unde să ne rugăm lui Dumnezeu – citează din documentele vremii protopopul Aurel Nistor – și neavând puterea de a zidi deodată, hotărât-am să dăm an de an câte una sau mai multe feldere, înființând fondul de bucate (sublinierea noastră) pentru zidirea bisericii”¹².

S-a reușit astfel ca din resursele create din „modestele, dar permanentele contribuții”, să se ridice în fiecare sat lăcașuri de închinare, școli confesionale, case parohiale și cantonale.

Acolo unde au fost bine administrate, „fondurile de bucate” au avut și rolul de ajutorare a familiilor cu venituri modeste, a celor tinere, și a tuturor celor care apelau la împrumuturi (inclusiv unii cetățeni maghiari și secui), rambursarea făcându-se „în natură sau în bani” cu „dobânzi moderate”¹³.

Înălțarea noilor biserici s-a făcut apoi cu sprijinul comunităților din împrejurimi. Astfel, bisericile din bazinul Buzăului ardelean s-au construit „cu contribuția credincioșilor din toată zona Buzaelor”. Biserica din Ozun „cu ajutorul credincioșilor din Ozun, Sântionlunca și Comolău”, cea din Cernat cu participarea credincioșilor din „ambele Cernate și împrejurimi”. La terminarea bisericii noi din Belin au contribuit cu „donații bănești benevole, credincioșii din parohiile învecinate, precum și cei din parohia unitariană și reformată din localitate”. Pentru strângerea fondurilor necesare reconstruirii bisericii și școlii confesionale din Sf. Gheorghe, mitropolitul Andrei Șaguna a emis în 1870 o circulară în toate parohiile din Ardeal.

În mod frecvent se apela și la ajutorul fraților de peste munți. La construirea bisericii din Băcel în 1883, au contribuit credincioșii din satele din jur, Dobârlău și Chichiș, s-a făcut „colecte prin Ardeal, dar mai ales prin Muntenia”. La fel s-a

11. Arhiva Muzeului Bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului-Fond Aurel Nistor, nr. 54, p.5.

12. Ibidem p. 6.

13. Emil Micu, *Din trecutul bisericesc, cultural și economic a al românilor din Secuime*, Brașov, 1946, p. 42.

procedat și în cazul bisericilor din Brețcu, Araci, Dobolii de Jos, Mărcuș, Bixad, Tulgheș, Bilbor, Borsec, Porumbenii Mari, ș.a.

Solidaritatea cu credincioșii români din „ținuturile secuizate” îmbracă forme diverse. Una din aceste forme a constituit-o și donarea prin strămutare a bisericilor de lemn de la o comunitate la alta. Dintre bisericile strămutate, așa numitele „biserici călătoare” menționăm pe „cea veche din lemn” din Zagon, donată credincioșilor din Păpăuți în 1814, biserica Sf. Treime din Chichiș construită în sec. XVIII, adusă din Târlungeni, biserica Adormirea Maicii Domnului din Belin, adusă din Purcăreni. Modesta bisericuță din deal, după ce a servit ca lăcaș de închinare o sută de ani în Mărcuș, a fost donată în 1864 credincioșilor din Bicfalău care au refăcut-o și au folosit-o încă o jumătate de veac până ce și-au construit alta nouă. Biserica de lemn Sf. Nicolae din Uilac, a fost adusă în 1905 de la Boiu, comuna Albești, județul Mureș, unde fusese construită în secolul al XVII-lea. Biserica veche din lemn ridicată în Toplița în 1791, în care a fost botezat patriarhul Miron Cristea, a fost cedată în 1903 parohiei din Gălăuțaș, iar cea din Stânceni „de-o frumusețe răpitoare” a fost adusă la mănăstirea Sf. Prooroc Ilie din Toplița.

Să consemnăm și cazul bisericii de lemn din Cristur ridicată în secolul al XVIII-lea și care a fost strămutată în 1862 la Bodogaia „ne mai suferind-o secuii din oraș”.

Legăturile spirituale ale românilor din localitățile Arcului Carpat cu frații întru credință și neam de pretutindeni sunt puse în evidență cu pregnanță de numeroasele tipărituri cu caracter religios – provenind din vestitele centre tipografice ale vremii – existente în fiecare parohie, dar și de prezența în rândul ctitorilor și binefăcătorilor lăcașurilor de cult din zonă a unor credincioși din toate provinciile istorice românești.

Din lungul șir al numelor consemnate în pisanii și hrisoave se desprind cele ale negustorilor și oierilor brașoveni, boierilor moldoveni și munteni veniți la tratament și odihnă în stațiuni balneo-climaterice de aici, precum și a unor fii născuți în localitățile din sud-estul Transilvaniei, plecați dincolo de Carpați, dar care nu și au uitat consătenii de acasă.

Astfel, în anul 1658, doamna Safta, soția domnitorului Gheorghe Ștefan al Moldovei, lasă bani cu testament pentru ridicarea bisericii de lemn de la Moglănești – Toplița. Biserica nouă din Vâlcele s-a ridicat pe terenul cumpărat de prințul sârb Milos Obrenovici, ce se vindecase în urma tratamentului făcut în stațiune și are printre ctitori pe numeroși boieri moldoveni și munteni. Biserica veche din aceeași localitate a fost ridicată în 1804 de negustorul brașovean Anastasie Vulcu. Negustorii brașoveni, Dima Zamfir și Panait Dimitrie, sprijină la 1787, construirea bisericii din Porumbenii Mari (clopoțele dăruite datează de la 1600). Legăturile sătenilor români din Porumbenii Mari cu brașovenii erau vechi, în localitate se construiau și reparau carele de transport marfă. Alt negustor brașovean – Gheorghe Antoniu-ce făcea comerț cu frunzașul român Dogaru (Kadar) din Bixad este ctitorul bisericii vechi construite prin efortul obștei din localitate, formată în majoritate din negustori români, este consolidată

și renovată în 1873 cu sprijinul negustorilor brașoveni Petre Emanoil, Toader Dumitru și ginerele său Ienache. La fel au procedat și Ioan cu Dobra Noica la biserica din Belin (1782), Ioan Brașoveanu împreună cu șapte oieri localnici la biserica din Covasna (1794-1800), ș.a.

Biserica de lemn din Zagon, înălțată în 1814, are drept ctitor pe ciobanul Zaharia Pârvu din Săcele, cea din Dobârlău, zidită în 1795, pe Bucur Petru, cioban tot din Săcele. Un alt oier din Săcele, Moisă Ciută, a ridicat între anii 1836-1840, biserica dinh Întorsătura Buzăului „în cinstea ciobanilor săi și a băștinașilor”.

Comerciantul Dumitru Perșu și soția Zoia din Brăila, originari din Săcele, se numără printre ctitorii bisericii vechi din Dobolii de Jos. Proprietarul de pământ Elie Taraș și soția Chira din Călărași, construiesc în 1864, biserica din Mărcuș, satul natal al ctitorului. Printre ctitorii vechii biserici din Araci se numără și cunoscutul comerciant bucureștean Ioan Colț (Colțescu) și profesorul brașovean Dimitrie Cioflec, fii ai satului. Un clopot al bisericii din Brețcu este cumpărat în 1793, de „un fiu al comunei, Damian Popescu din Brăila”, iar clopotul bisericii din Imper este cumpărat de Dumitru Andrei.

Biserica veche din Micfalcău, ridicată în 1826, are printre ctitori pe perceptorul de dare din Miercurea Ciuc, Gheorghe Haghieșul, iar la edificarea celei din Ciucsângiorgiu în 1840, „a contribuit mult văduva căpitanului Balint” din localitate. Biserica din Tulgheș a fost construită în 1800-1813 de către meșteri din Răpciuni Ceahlău, județul Neamț, iar cea din Bilbor (1879) de către meșteri din Vatra Dornei. Lăcașul ortodox din Sâncrăieni, zidit în 1936, are ctitor pe Marioara Gherman din Brăila care a făcut această jertfă „din dragoste nețărnută față de biserica lui Dumnezeu”.

În perioada interbelică, multe lăcașuri de cult românești sunt construite cu sprijinul statului și al organizațiilor neguvernamentale din toată țara. De regulă ele sunt amplasate în zona centrală a localităților, ceea ce pune în evidență poziția nouă dobândită de biserica strămoșească și credincioșii ei, în raport cu celelalte confesiuni.

Solidaritatea credincioșilor din întreaga Țară cu românii din Arcul Carpat, în ridicarea și dotarea cu cele necesare a locașurilor de cult s-a manifestat plenar atât în perioada dintre cele două războaie cât și după 1944.

Biserica nouă din Odorhei a fost construită în 1938 „cu fonduri bănești adunate din donația întregii țări”. La înălțarea impunătoarei catedrale din Gheorghieni au contribuit mai multe personalități marcante ale vremii, inclusiv Nicolae Iorga. Catedrala ortodoxă din Sf. Gheorghe, proiectată de Ionescu Berechet, arhitectul Patriarhiei, a început în 1939 cu fonduri colectate din inițiativa rezidentului regal profesorul Gheorghe Alexianu, din întreg ținutul Bucegi și s-a terminat după 50 de ani prin contribuția credincioșilor din Mitropolia Ardealului, la îndemnul și binecuvântarea mitropoliților Nicolae Mladin și Antonie Plămădeală. Iconostasul, străniile și mobilierul sculptat au fost dăruite, în 1937, de către Școala de meserii din București, bisericii din Bicfalău. Iconostasul pictat de Gheorghe Dobrescu de la fostă capelă a Spitalului Militar din Sibiu a

fost donat de Arhiepiscopia Sibiului în 1956, bisericii din Ciurnernic și exemplele ar putea continua.

După materialul din care sunt construite, 91 de biserici (78%) din totalul celor existente în prezent pe cuprinsul Episcopiei ortodoxe a Covasnei și Harghitei) sunt din zid și doar 25 (22%) din lemn. (În zece localități pe lângă biserica veche de lemn există și biserica nouă de zid). Cum, în genere, credincioșilor ortodocși le era interzisă construirea bisericilor din zid, în toată Transilvania, inclusiv în „Secuime”, au predominat lăcașurile de închinăciune edificatoare din lemn. Faptul că bisericile de lemn „au fost cele dintâi lăcașuri de rugă ale strămoșilor noștri”, adevărate „documente ale plămădirii, ale existenței și continuității poporului nostru, ale dorinței sale de afirmare și dăruire”¹⁴, este confirmat și prin aceea că peste 50 din bisericile actuale de zid au fost ridicate „pe locul celor vechi din lemn”, „preluând mesajul lor în timp”.

În condițiile istorice cunoscute, ridicarea bisericilor românești în locul celor străvechi ruinate, întâmpina greutăți din partea autorităților politice și a stăpânilor de moșii (Joseni, Imper, Casinul Nou, s.a.)¹⁵.

De mult ori, zidirea bisericilor românești se întindea pe parcursul mai multor ani, resursele materiale limitate nefăcând posibilă pictarea lor. Și astăzi, doar 47% din totalul bisericilor existente pe cuprinsul eparhiei ortodoxe a Covasnei și Harghitei sunt în întregime pictate. Dintre acestea, 16 au pictura executată în perioada interbelică, iar 37 după anul 1944.

Vechea pictură murală a rezistat trecerii timpului doar în bisericile din Brețcu, Chichiș, parțial Bixad, cea de la biserica din Zagon a supraviețuit până în anii din urmă, dar cu multă ușurință a fost înlăturată odată cu lucrările de renovare. Picturile exterioare ale vechii biserici din lemn din Micfalău au fost acoperite cu var în timpul revoluției de la 1848.

Dintre numeroșii pictori zugravi care au pictat în zonă în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, menționăm pe Andrei din Sunfalu (Cornești, Mureș), popa Sandu Zugravu din Iernuțeni, Ioan Zugravul, Pavel Dumbrăveanu, Gligorie din Tg. Pietrii (Piatra Neamț), Mișu Pop, Gheorghe Marinescu, Gheorghe Stoenescu, ș.a.

Pentru bisericile pictate în secolul al XX-lea se remarcă prezența unor artiști de prestigiu precum Dimitrie Belizarie, Costin Petrescu, Constantin Nicolaescu, Ioan Vasu și alții, precum și a unor zugravi locali: Vasile Munteanu, preoții Nicolae Plămădeală și Ioan Cucu.

De semnalat prezența în rândul celor care au contribuit la proiectarea bisericilor românești din județele Covasna și Harghita și a unor specialiști sași, secui și maghiari: (arhitecții Hugo Schanaur din Reghin, Francisc Stelz din Brașov, Boga Coloman și Papp Dezideriu din Sf. Gheorghe), antreprenorii Cristian Hesnetz din Prejmer, Koloman Janos și Szilagy Istvan din Sf. Gheorghe), sculptorii Lorenz și Kuprcsy și mai mulți meșteri locali.

Alături de marea bogăție și varietate a cărților de cult păstrate în bisericile covășnene și harghitene, provenind din toate centrele tipografice românești,

14. Ioana Cristache – Panait, *Biserici de lemn, monumente istorice din Episcopia Alba Iuliei, mărturii de continuitate și de creație românească*, Alba Iulia, 1987, p. 6.

15. Ibidem p.6.

numeroasele icoane pe lemn și pe sticlă din sec. XVIII și XIX care atât din punct de vedere dogmatic cât și stilistic urmează evoluția artei ortodoxe românești, amprenta tradițional românească a bisericilor din acest spațiu este marcată și prin ornamentele sculptate ale stâlpilor pridvorului, ale ancadramentelor de ușă și de catapetesme pe care se întâlnește gama orientală specifică întregului spațiu românesc.

În depășirea greutăților cauzate de variate metode și mijloace folosite de autorități pentru ca românii să „se lepede de vechea credință strămoșească, ceea ce însemna implicit și pierderea ființei naționale”, preoții au avut un sprijin neprețuit în epitropi și consilierii parohiali care secole de-a rândul au fost „adevărați stâlpi de tărie în credință ai bisericii și ai neamului”. Volume întregi s-ar putea scrie despre zidul de foc al dragostei de lege și de neam al bătrânilor noștri dintre care se desprind figurile senine și blânde ale unor epitropi, cântăreți și consilieri parohiali¹⁶.

Împletindu-și propria lor viață cu viața poporului în mijlocul căruia își îndeplineau misiunea lor mântuitoare, preoții români, deși constituiau „parafulgerul în care loveau fărădelegile”, au contribuit în multe cazuri, în mod hotărâtor, la însăși existența comunităților românești ca obști distincte. De remarcat numeroasele familii de preoți care au slujit cu credință în aceeași parohie, mari perioade de timp: Bucșa, Neagovici (Negoiescu), Popovici, Cioflec, Nistor, Dogaru, Rafiroriu, Dimian, Ciuncan (Cichi), Boieriu, Solnai, Dobrean, Vișoli, Ciubotariu, Urzică, ș.a.

O categorie importantă de lideri locali, adevărați „luptători pentru supraviețuirea românilor din secuime” a construit-o protopopii din zonă. Deși activitatea lor este mai puțin sau deloc cunoscută, protopopi precum Petru Pop, Ioan Petric Spiridon și Constantin Dimian, Dumitru Coltofeanu, Aurel Nistor, Ioan Rafiroiu, Ioan Vișoli, Ioan Urzică, Petru Dorean, Elie Câmpeanu, Sebastian Rusu și mulți alții au fost pentru o mare perioadă de timp nu numai cărmuitorii sufletești ai românilor din Sud-Estul Transilvaniei, ci și îndrumătorii lor în probleme național-politice, social-economice și culturale”. Majoritatea dintre ei au avut de suferit, deoarece metoda „de a marginaliza, de a înlătura chiar, elementele ferme de curaj, active, care potențau opoziția românească era bine gândită, intens aplicată și adesea dădea roade”.

De remarcat activitatea protopopilor în calitatea ce o aveau de inspectori școlari și a preoților ca directori ai școlilor confesionale (în secolul al XIX-lea numărul acestora în cele două județe Covasna și Harghita a fost de peste 60), cât și în conducerea cercurilor culturale locale ale ASTREI.

Munca desășurată cu răbdare, perseverență, demnitate și credință în dreptatea cauzei lor, le-a fost răsplătită și prin numărul mare al personalităților românești născute pe aceste binecuvântate meleaguri din inima României.

Dumnezeu a hărăzit ca în localitățile românești de pe cuprinsul Episcopiei ortodoxe a Covasnei și Harghitei să vadă lumina zilei personalități marcante ale culturii și spiritualității românești printre care se află la loc de frunte ierarhi luminați ai Bisericii noastre strămoșești: Patriarhul Miron Cristea (1868-1939);

16. Aurel Nistor – „Problema românească din ținuturile secuizate și biserica ortodoxă”, Sibiu, 1939, p. 10.

Mitropolitul Nicolae Colan (1893-1976); Episcopii Iustinian Teculescu (1861-1932), Veniamin Nistor (1886-1963), Emilian Antal(1894-1971) și Alexandru Nicolescu (1882-1941), Mitropolit al Blajului.

Buchetul necesar iluștrilor fii ai meleagurilor covășnene și harghitene este în mod fericit completat cu numele altor cunoscuți cărturari dintre care amintim pe Octavian Tăslăuanu, Romulus Cioflec, Dimitrie Cioflec, Ghiță Papp, Nicolae Bogdan, Ioan Bozoceanu, Pompiliu Nistor, Theodor Ghindea, Aurel Gociman-Oituz și mulți alți intelectuali care s-au afirmat pe tărul științei, artei, culturii și spiritualității românești.

Aflată la început de drum, în fața noii episcopii ortodoxe a Covasnei și Harghitei multe probleme își așteaptă o necesară și îndreptătită soluționare. Așa cum au prodedat și înaintașii, o bună parte din acestea își vor găsi rezolvarea cu participarea credincioșilor din parohiile eparhiei noastre. Pentru altela este necesară însă contribuția și sprijinul întregii Țări. Pentru că așa cum spunea protopopul Aurel Nistor din Sf. Gheorghe „problema bisericii românești din Secuime, nu este una de interes local, ci trebuie să fie o problemă de stat, una și aceeași pentru orice cârmuire din fruntea țării”.

Cauza noastră fiind dreaptă, iar acțiunea pornită, plăcută înaintea lui Dumnezeu, nu ne rămâne decât să avem răbdare și nădejdi în vremuri mai bune, vremuri care cu certitudine vor veni, pentru că neamul românesc a crezut și a reușit.

SITUAȚIE STATISTICĂ

privind numărul de locuitori de naționalitate română din unele localități din Județul Covasna și Harghita, drastic diminuat în timp ca efect al maghiarizării

Nr crt.	LOCALITATEA	JUDEȚUL	NIVELUL MAXIM DEMOGRAFIC		Locuitori români conform recensământului 1992
			Nr. locuitori români	Anul	
o.	1.	2.	3.	4.	5.
1.	Micfalău	Covasna	1418	1903	23
2.	Bicfalău	„	1151	1910	18
3.	Bixad	„	684	1910	11
4.	Ghelița	„	600	1750	58
5.	Ozun	„	588	1905	266
6.	Dobolii de Jos	„	528	1890	192
7.	Lisnău	„	495	1868	8
8.	Cernatul de Jos și Sus	„	457	1868	43
9.	Chichiș	„	425	1868	125
10.	Lemnia	„	300	1750	14
11.	Vîrghiș	„	295	1750	35
12.	Bățanii Mari	„	263	1910	69
13.	Aita Seacă	„	260	1910	47
14.	Turia	„	250	1835	18
15.	Valea Zălanului	„	240	1868	6

0	0	0	0	0	0
16.	Arcuș	„	225	1760	26
17.	Aita Medie	„	222	1868	83
18.	Sînzieni	„	200	1750	4
19.	Ilieni	„	185	1760	17
20.	Aita Mare	„	170	1760	76
21.	Căpeni	„	170	1760	22
22.	Poian	„	160	1760	1
23.	Comolău	„	147	1890	17
24.	Măgheruș	„	135	1868	0
25.	Chilieni	„	125	1760	25
26.	Zălan	„	105	1760	2
27.	Casinul Nou	Harghita	1111	1871	8
28.	Frumoasa	„	644	1910	12
29.	Valea	„	602	1910	16
	Strâmbă				
30.	Plăieșii de Jos și Sus	„	588	1868	101
31.	Ditrău	„	556	1910	14
32.	Teleac	„	546	1910	0
33.	Joseni	„	472	1910	42
34.	Săcel	„	444	1903	106
35.	Merești	„	414	1868	1
36.	Satu Nou	„	400	1750	1
37.	Vidacut	„	400	1750	198
38.	Ciuc- Sângeorgiu	„	380	1930	13
39.	Iacobeni	„	376	1910	66
40.	Mihăileni	„	355	1910	6
41.	Porumbenii Mari	„	322	1868	11
42.	Sîndominic	„	318	1910	20
43.	Mujna	„	300	1750	2
44.	Bodogaia	„	300	1750	8
45.	Imper	„	251	1910	104
46.	Dănești	„	226	1920	12
47.	Bențid	„	202	1835	2
48.	Eliseni	„	190	1805	6
49.	Mugeni	„	174	1930	15
50.	Ocland	„	143	1930	8
51.	Cozmeni	„	137	1920	5
52.	Ciumani	„	123	1920	18
53.	Mărtiniș	„	133	1835	7
54.	Ciceu	„	100	1871	40

***THE ROMANIAN ORTHODOX CHURCH IN LIFE OF ROMANIAN
COMMUNITIES IN SOUTH-EASTERN TRANSYLVANIA***

Summary

The establishment of the Orthodox Eparchy of Covasna and Harghita constitutes an exceptional event for the all Orthodox Romanian not only from the two counties but also for those in the whole country. The new Romanian Eparchy in the internal of the Carpathians arch is the upholder of longstanding and worthy Christian and Romanian tradition. In this connection our paper analyses the evolution of the network of places of worship within the Eparchy given the fact that in the existence of a human community, the building of the church bears witness to the vitality of the founder community being: „the corolar of the material and spiritual life of those who erected it according to their laws”.